

ali o jezičkoj pravilnosti naziva njegove radnje moglo bi se raspravljati. Šta je bolje: kemička čistionica ili kemijska čistionica?

Prvo da riječimo pitanje čistionica — čistionica. Tu se možemo odlučiti bez mnogo dokazivanja. Pravilno je: čistionica. Istina, oblik čistionica (kao i radionica, čitaonica, vježbaonica, gostionica i sl.) vrlo se često čuje u običnom govoru, a možemo ga, nimalo rjeđe, naći i u natpisima. Ali taj oblik nije književan i naša gramatika ne priznaje. Poznato je da se imenice koje označuju mjesto gdje se što radi, tvore od imenske ili glagolske osnove nastavcima: -ara (pekara), -lo (pojilo), -ilo (perilo), -nica (kovačnica), -onica (čitaonica) itd. Nastavak -ona ne postoji u tvorbi ovakvih imenica (v. Brabec-Hraste-Živković: »Gramatika«, izd. 1952, str. 144). Prema tome nepravilan je oblik čistionica. Ta imenica označuje mjesto, to jest radionicu u kojoj se čisti (odijelo i slični predmeti), pa se tvori od osnove glagola čistiti i nastavka -onica. Znači valja pisati i govoriti čistionica (kao i radionica, čitaonica, vježbaonica, učionica, gostionica i sl.).

A sad da vidimo o kakvoj se čistionici radi u našem slučaju! Da li je to kemička ili kemijska čistionica?

Znamo da se masne mrlje sa odijela ne dadu ukloniti mehaničkim sredstvima. One se »izvlače« pomoću raznih kemikalija ili kemijskih (kemijski: kemija) sredstava. Čišćenje pomoću tih sredstava nazivamo kemijskim čišćenjem. Prema tome i radnja u kojoj se vrši kemijsko čišćenje bit će kemijska čistionica.

Oblik kemički (kemička, kemičko) izveden je od imenice kemik, tj. kemičar. Ta imenica označuje čovjeka koji se bavi kemijom, kome je kemija predmet naučnog istraživanja, ili pak struka. Prema tome bi kemička čistionica bila radionica u kojoj rade kemici, tj. kemičari. U našem slučaju nema govora ni o kakvim kemičarima. Moj susjed Mađar obični je čistač mrlja, ili ljepše rečeno — majstor za kemijsko čišćenje. Znači, naziv *kemička čistionica* nije ispravan, pa ga ne bi trebalo ni upotrebljavati, bez obzira na to što se nekima čini »otmjenijim« od naziva *kemijska čistionica*.

I na kraju valja istaći da se u našim istočnim krajevima govori i piše hemiska čistionica (hemijska mjesto kemijska stoji prema grčkom izvoru). I taj se oblik po novom pravopisu može slobodno upotrebljavati, ali samo kao *hemijska* (sa j!) *čistionica*, a ne hemička čistionica, hemiska čistionica ili u kojoj drugoj kombinaciji.

Milan Šipka

O GLAGOLU CRPSTI I O DRUGIM GLAGOLIMA PRVE VRSTE KOJI IZUMIRU

U jednom našem dnevniku (Vjesnik) pročitao sam 29. I na 3. strani ovu rečenicu:

Svoje poglede crpjela sam iz razgovora, iz naše realnosti. U toj me rečenici iznenadio oblik *crpjela*. Otkud on autoru i je li pravilan?

Odgovorit ćemo odmah na drugi dio pitanja. Taj oblik nije pravilan. Prvo, jer nije nigdje potvrđen u narodnom govoru ni u književnom jeziku. I drugo, jer takav oblik ne odgovara značenju koje glagol treba da ima u rečenici. A evo zašto:

Glagoli koji se svršavaju na *-jeti* obično kazuju stanje subjekta, kazuju da se ono što korijen znači zbiva sa subjektom, pa se on time mijenja (*bijeljeti*, *opustjeti*, *gorjeti*, *hladnjeti*, *svjetjeti*) ili naprosto traje u tom stanju (*šutjeti*, *trpjeti*, *živjeti*). U našoj rečenici glagol nema takvo značenje. U njoj on kazuje da je subjekt aktivan, ili, tačnije, da je bio aktivan, da je nešto izvršio. Takvi glagoli, osobito ako se izvode od istoga korijena od kojega i oni o kojima smo upravo govorili, imaju infinitiv na *-iti*: *opustiti* (*što*), *bijeliti* (*što*), *oživiti* (*koga*).

Prema tome bi naš glagol, kao glagol radnje, trebao da glasi *crpiti*, *crpim*, *crpio*, *crpila*. Takav se oblik zaista i nalazi ponegdje u narodnim govorima, pa i u književnom govornom jeziku. Ali još uvijek taj novi oblik, nastao analogijom, nije, pogotovu u biranijem jeziku, istisnuo stari i pravilni, historijski opravdan oblik *crpsti*, *crpem*, *crpao*, *crpla*. Stoga novi Pravopis i odbija taj oblik i upućuje čitaoca da je

bolje upotrebljavati oblik *crpsti* nego *crpiti*. Pogrešan oblik *crpjela*, koji je upotrijebio novinar, simptom je jedne jezične pojave. On pokazuje da je u autorovu jezičnom osjećanju poljuljan sistem toga glagola.

Pravilan oblik *crpsti*, *crpem*, *crpao*, *crpla* ide u I vrstu, među takozvane korjenite glagole. Kod njih se nastavci domeću izravno na korijen. U toj se vrsti nalaze sve glagoli naslijedeni iz prastarih vremena. Ali danas je to neproduktivna vrsta. Danas više ne može nastati nijedan glagol koji bi oblike pravio po toj vrsti, tj. pribijanjem nastavka neposredno uz korijen; takav je način glagolske promjene zastario i nestao iz jezičnog osjećaja suvremenoga čovjeka. Zato ta vrsta i ne dobiva prinova, nego se u njoj nalaze samo oni glagoli koje smo u njoj naslijedili. I zato se omjer tih glagola prema glagolima ostalih, produktivnih vrsta, koje neprestano dobivaju prinove, sve više mijenja na štetu prve vrste: glagoli ostalih vrsta bivaju sve pretežniji. Glagoli I vrste se osjećaju osamljeni, napušteni, pa sve polako, jedan po jedan, osobito oni manje upotrebljavani, napuštaju svoju izvornu vrstu i, primajući osnovni nastavak, prilagodeju se živim vrstama.

To je već davno učinio glagol *pljeti*, *plijeusti*, *plijevem*, *pljeo*. U takvom obliku danas nam zvuči sasvim staromodno prema modernom *pliječiti*, *plijevim*, *pljevio*. Isto je to, također davno, učinio i glagol *živiti*, *živem*, koji se gotovo svuda osim u nekim narodnim govorima modernizirao uzevši osnovni nastavak *-je-* (imaju ga glagoli koji označuju stanje) i prečavši tako u novu vrstu: *živjeti*, *živim*, *živio*, *živjela*. U književnom se jeziku starom obliku trag tako zatro da se prilog sadašnji *živući* i ne osjeća kao glagolski oblik, nego kao običan pridjev.

Za njima su pošli i glagoli *dupsti*, *dupbem*, *dubao*, *dubla* i *spasti*, *spasem*, *spasao*, *spasla*. I oni su se modernizirali uzevši

osnovni nastavak *-i-* (imaju ga glagoli koji označuju radnju), pa su postali *dubiti*, *dubim*, *dubio*, *dubila* i *spasiti*, *spasim*, *spasio*, *spasila*. Donedavno su tu njihovu preobuku smatrali za pučku maškaru, koja nije mogla ući u kulturno i školovano društvo. A danas se, osobito nakon izlaska novoga Pravopisa, mogu pojaviti i u najbiranijem društvu, jer je taj Pravopis sasvim izjednačio starije, izvorne oblike s novijim, analoškim.

Glagol *crpsti*, kako smo već rekli, nije postigao toliko uspjeha u svojoj preobuci. Još uvijek se smatra da je njegova starija odjeka *crpsti* bolja od nove *crpiti*, u koju ga neki guraju. A oblik *crpjeti* niti je dobar, niti će to ikada biti, jer takav izgled ne priliči aktivnom glagolu.

Slavko Pavešić

NOVI DVOBROJ »UMJETNOSTI RIJEČI«

Nedavno je izišao iz štampe završni dvo-broj (3—4) četvrtoga godišta »Umjetnosti riječi«, časopisa za nauku o književnosti, što ga izdaje Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu, a uređuje sveuč. prof. dr Zdenko Škreb s redakcijskim kolegijem. O odnosu nauke o književnosti i lingvistike piše vrlo razložito dr Radoslav Katičić, a dr Ivo Fran-geš daje interpretaciju Vidrićeve pjesme »Pejzaž II«. Dr Olga Šojat pokazuje u raspravi »O stilu Ignaca Kristijanovića« kako je hrvatski kajkavski književni jezik u prvoj polovici 19. stoljeća postigao vrlo snažnu i bogatu izražajnost. Milivoj Solar piše ocjenu Friedrichove knjige »Struktura moderne lirike«, koja je objavljena u Hamburgu 1956.

Skrećemo pažnju našim čitaocima na ovaj časopis koji raspravlja o problematici jezičnog umjetničkog izraza i preporučujemo ga osobito nastavnicima, jer može, kao i »Jezik«, u znatnoj mjeri poslužiti kao pomoćno nastavno sredstvo i za jezik i za književnost.

Lj. J.